

ПРАКТИЧЕСКО ОБУЧЕНИЕ В ОБЛАСТТА НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО

Милена Стойчева¹, Елица Ефремова², Петко Русков²

¹Джуниър Ачийвмънт България, milena@jabulgaria.org

²СУ “Св.Климент Охридски”, България, petkor@fmi.uni-sofia.bg,
elica.efremova@gmail.com

Резюме: В доклада се обсъждат състоянието и добрите практики при обучението по предприемачество в учебните планове на водещите световни институции. Представя се опитът и постигнатите резултати на Джуниър Ачийвмънт България от практическото обучение на студенти, както и научените уроци от авторите в областта на предприемачеството.

Ключови думи: учебни планове за практическо обучение, студентски стартиращи фирми

“There is a difference between need and wants. Higher education needs to think more about society’s needs rather than the academe’s wants.”

Joseph C. Burke (personal communication)

1. Въведение

Ако през 80-те години важният показател за икономически растеж беше качеството на продуктите и услугите, през 90-те години – ре-инженерингът на бизнес процесите, то определено през последните години основното предимство се получава от използването на теориите и практиките от иновациите и предприемачеството [8, 29, 30]. Предприемачеството, основано на мобилността на интелектуалния капитал, финансов капитал и технологиите е един от основните фактори за постигане на конкурентно предимство в съвременния свят [6, 17].

Предприемачеството се свързва с прилагане на индивидуалните качества и възможности за преобразуване на идеите в действие. То включва знания, умения и навици за творчество, иновативност, поемане на риск, планиране и управление на проекти и постигане на цели. Практическото обучение в областта на предприемачеството предоставя на обучаемите необходимите компетенции за ефективно и ефикасно активно участие в иновативните бизнес процеси и предприемачески компании [10, 15, 23]. Целите, които се поставят при обучението са:

- Усъвършенстване на предприемаческия начин на мислене на младите хора, което да им позволи да бъдат по-креативни и мислещи при действията се;

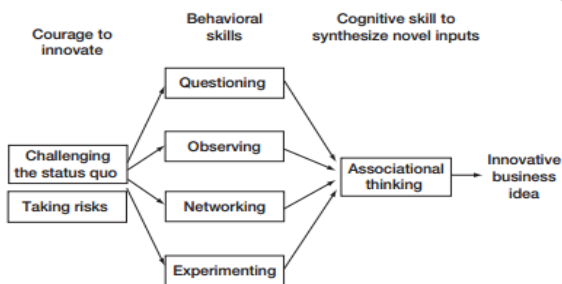
- Насърчаване на работата при създаване на стартиращи фирми;
- Подобряване и развитие на участието им в икономическия и обществен живот.

Стратегията на Европейския съюз EU 2020 насърчава разширяването и развитието на обучението по предприемачество във всички нива и форми [2, 5]. В България състоянието е доста критично. Институтът за пазарна икономика работи по проект „Образът на предприемача в посткомунистическите страни“. От направеното социологическо изследване на настоящия образ на предприемача се разкриват изкривяване на представата за образа на предприемача в България. Според него най-голямото очакване към предприемачите тук е да създават работни места, а не толкова да предоставят нови стоки и услуги, едва един на всеки пет иска да стане предприемач, което е поне двойно по-малко спрямо другите страни и през последните пет години само в България се наблюдава влошаване във възприемането на предприемачите [1]. Изводът е, че за да се изявят истинските качества на предприемачите, особено в обществената среда на посткомунистическите страни, е необходима специална грижа и образованието е един от важните приоритети.

Целта на доклада е се обсъдят съвременното състояние и добрите практики за обучение по предприемачество в учебните планове на водещите световни институции и да се представи опитът и постигнатите резултати от практическото обучение на студенти, както и научените уроци от авторите в областта на предприемачеството.

2. Съвременно състояние и добрите практики за обучение по предприемачество

Jeffrey Dyer, Hal Gregersen, and Clayton Christensen в книгата си „The Innovator's DNA: Mastering the Five Skills of Disruptive Innovators“, издадена от Harvard Business Review Press анализират петте водещи компетенции на успешния иноватор – фигура 1 [14].

Фигура 1. Петте компетенции на успешния иноватор

Тези компетенции са в основата и на учебните планове във водещите световни институции при обучението в областта на предприемачеството. Те се придобиват чрез теоретични и практически занятия [4, 16, 21, 22, 31].

След критичен анализ на основните учебни планове във водещите световни институции и нуждите в страната, авторите следват концепцията за мислене, насочено към потребностите на потребителите (job base thinking) и идентифицираха следните проблеми за решаване при обучение по предприемачество чрез практика – таблица 1 [7, 9, 18, 19, 28].

Таблица 1: Проблеми за решаване при обучение по предприемачество чрез практика

Проблеми за решаване	Значимост	Честота	Тегло
1. Създаване на конкурентноспособни стартиращи фирми	Важна	Yearly	60%
2. Стимулиране на предприемачески начин на мислене	Много важна	Long term	100%
3. Създаване на условия и среда за иновации	Важна	Yearly	50%
4. Принос към предприемаческата екосистема	Значителна	Medium term	40%
5. Приоритизиране на предприемаческата култура	Важна	Long term	80%

3. Методология и проектиране на обучение по предприемачество

Проучването и разработването на учебните планове за обучение по предприемачество се основават както на многогодишния опит на авторите в областта [3, 20, 27], така и на анализа и синтеза на световните добри практики [8, 14]. Методологията на разработката се базира на комплексното приложение на следните основни направления:

- Практическо обучение [13, 26]
- Пробивни и отворени иновации [31]
- Съвместно добавяне на стойност [2, 27]
- Успешни образци [25]

Методологията включва научно изследване, анализ и синтез на световните добри практики и иновативното им приложение на локално ниво, като се отчита местната екосистема [16, 24]. Участието на авторите в много национални, европейски и световни проекти в областта на обучението по предприемачество, както и активното им включване в множество

професионални и социални мрежи им осигурява необходимата информация и обективна обратна връзка.

Основната цел на програмата е да осигури подготовката на студентите от бакалавърска, магистърска и докторска степен на обучение в нашите университети, така че да мислят творчески и критично, да открият и валидират нуждите на клиентите и да създадат нови фирми. Тези цели могат да се постигнат при участие в следните образователни и практически изпълнявани процеси:

- Откриване на нуждата на клиента – стратегическо фокусиране, наблюдение и откриване на проблема, дефиниране на нуждата;
- Сканиране на нуждата – анализ на заинтересованите групи, анализ на пазарите, филтриране на проблема;
- Разработване на концепция – генериране на идеи и мозъчна атака, обсъждане и избор на подходящо решение;
- Избор на концепция – регулаторна рамка, авторски права, разработване на бизнес модел, разработване на прототип;
- Интегриране на решението - разработване на бизнес план, стратегии за производство и продажби, източници за финансиране, алтернативни възможности.

Практическото участие на студентите в публични представяния и състезания ще им даде възможност не само да усвоят тези знания и умения, но и да проверят практически, чрез представяне на решенията си пред колегите и представители на реалния бизнес тяхното приложение.

4. Учебен план за практическо обучение на стартиращи фирми на Джуниър Ачийвмънт България

Една от основните цели на предприемаческото образование е да предаде на младите хора такива знания и умения, които биха им позволили да мислят и действат в насока за стартиране на собствен бизнес. Курсове на Джуниър Ачийвмънт България, които се преподават в гимназиален етап на образование – „Учебна компания“ и в университет - „Учебна компания за студенти“, покриват широк спектър от ключови умения, които развиват предприемаческия дух. Част от тях са създаване на допълнителна стойност за потребителите, продуктово развитие, стратегии, връзки с клиенти, маркетинг, намиране на основен капитал и много други. Основното съдържание на предприемаческите курсове е разработено в съответствие с проблемите, които срещат собствениците на малък и среден бизнес всеки ден. В края на образователните курсове учениците могат да ги приложат научените знания в своя собствена фирма.

Основни характеристики на програма „Учебна компания за студенти“ са следните:

- Модулна форма на обучение
- Силна връзка между теорията и практиката
- Истински предприемачески активности
- Иновативна форма на преподаване
- Възможност за локализация и допълнителни задания
- Състезания
- Публични прояви и участие в различни предприемачески форуми

Приложението на програмата „Учебна компания за студенти“ ще е успешна, ако се следват добрите практики и се работи при следната последователност [11, 24, 32].

- Разработено учебно съдържание;
- Привличане и създаване на екип от преподаватели – възможност за включване на преподаватели с различен опит и образование, предприемачески опит, ментори на учебните компании, срещи с практики от бизнес;
 - Развитие на екосистемата – бизнес култура и среда, държавна регулация, образователен и културен контекст, социален климат;
 - Извънкласни форми на обучение и работни ресурси - On-line платформи, учебно съдържание и поддържане на връзка с национален координатор, индивидуални профили на учебни компании, сътрудничество и работа в професионални и социални мрежи и т.н.

Обучението се разпространява в различните академични степени, подходящи за програма „Учебна компания за студенти“ бакалаври, магистри и докторанти.

В учебните планове за студентите са включени следните теоретични направления, като всяко висше учебно заведение има възможности да адаптира програмата според специфичните нужди.

- Генериране на идеи/иновации – те подпомагат възможностите за реализация, за създаване на студентска компания;
- Бизнес планиране – бизнес план и бизнес модели на стартиращи компании;
- Процеси за добавяне на стойност за потребителите като разработване на стратегии, проектиране и производство, маркетинг, продажби, след продажбено обслужване;
- Управленски дейности – подпомагащи добавянето на стойност за клиентите като администрация, финанси, HR, IT/IS
- Правна среда – интелектуална собственост, правни рамки и форми, бизнес етика, екологично и социално въздействие.

Включването на предприемачество в отделни модулни лекции е само част от теорията, която студентите натрупват по време на програмата. Много важно е, че тези модули са основа за разширена и интегрирана програма за учене, която очертава какво знаят студентите за техния най-важен предмет и как аналитично го практикуват.

5. Резултати на Джуниър Ачийвмънт България в практическо обучение на стартиращи фирми

Практическото обучение на студентите чрез участие в стартиращи фирми в България започна през 2005 година. То се базира на разработен европейски модел, който се тества първо в Англия през 1998 г. В последствие, в него се включват страни като Дания, Португалия, Белгия, Швеция, Холандия, Норвегия и др. [11, 13, 26]. В Европейски мащаб това обучение до сега е подготвило над 13 хиляди младежа за света на собствения бизнес, а те са имали възможност да бъдат насочвани от над 1000 бизнес практики.

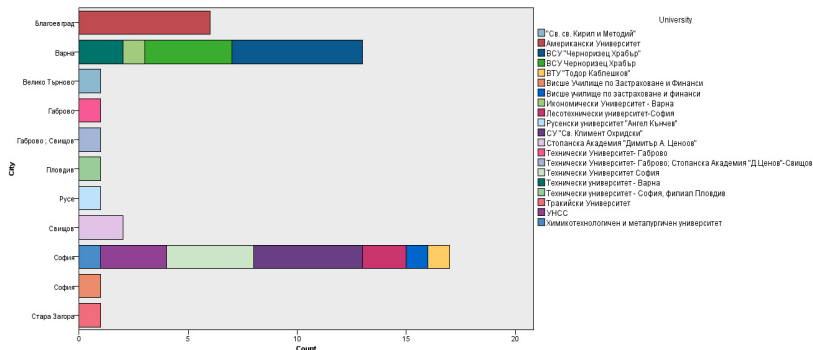
Първият опит за практическо обучение за стартиращи фирми се провежда във ФМИ, Софийски университет, София. Експериментът се провежда със студенти, магистърски курс, като след завършване на програмата, удовлетвореността на студентите от получените практически знания е голяма.

Днес, осем години по-късно, този тип обучение се разпространява бързо в много университети в България. Статистиката на броя университети, участници и фирми е представена Таблица 2.

Таблица 2: Статистика за разпространението на предприемаческото обучение за стартиращи фирми в България, период 2005 – 2013 г.

Академична година	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Брой университети	1	1	1	5	9	13	10	11	12
Брой студенти	25	39	45	51	108	305	230	250	289
Брой на учебни компании	1	2	2	6	11	28	29	42	45

От тази учебна година 2012/2013 стратегията за въвеждане на практическото обучение за стартиращи фирми привлича и медицинските университети. Разпределение на отделните компании по градове и университети за 2012/2013 е визуализирано на фигура 2.

Фигура 2. Регистрирани студентски учебни фирми по университети и градове

Важен фактор в обучението за стартиращи компании е възможността за реални консултации и менторство, които се предоставят от бизнес практики. В България такъв този тип бизнес менторство се засили през последните четири години. След проведено проучване какви са ползите от такъв тип консултации, се оказа, че на състезания по предприемачество наличието на бизнес консултант, и по-специално мъж, увеличава много шанса за победа [3, 26,].

Приложението на курсовете за обучение на стартиращи фирми се прилага успешно както при бакалавърска степен на обучение, така и в магистърска. Спектърът от университети, които се включват, е доста широк, което от своя страна дава възможност на много студенти от различни специалности да натрупат или обогатят знанията си за започване на бизнес. Други интересен резултат от прилагането на подобни курсове е, че най-след приключване на програмата, студентите, които имат най-голямо желание и мотивация да започнат свой собствен бизнес са от факултет с технологична/ИТ насоченост, бизнес администрация и/или стопанско управление. Този факт е доказан и при класирането на учебните фирми в предприемачески състезания [20].

Програмата за стартиращи компании има гъвкава структура, което ѝ дава голяма свобода за въвеждане в учебните занятия. Тя се предлага в редовна и извънучебна форма, но и в двата случая достига до студентите благодарение на предварително обучени преподаватели. Образователната система в България все повече учителва нужда от подобен тип практическо обучение, която да позволява на студентите да прилагат директно научената теория в практическо занимание. Тази нужда до голяма степен се осъзнава и от преподавателите, които преподава курса в университетите. Интересен факт е, че голям брой от всички преподаватели, които водят предприемаческите курсове повече от година са професори, по-малка част са доценти, следвани от асистенти [26].

Заклучение

Участието на студентите в програмите на Джуниър Ачийвмънт ще повиши мотивацията им да разработват стартиращи компании, ще разшири компетенциите им да мислят аналитично, иновативно и критично, ще им позволи да развият предприемачески начин на мислене и работа.

Проучвания, проведени от Джуниър Ачийвмънт Янг Ентърпрайз сред младежи, които вече са преминали курсовете за създаване на собствен бизнес в безопасна среда, сочат, че те са 2 пъти по-склонни да създадат своя собствена компания, в сравнение с техните връстници [11, 12]. Ако, обаче, същите младежи са преминали втори такъв курс, вероятността те да стартират собствен бизнес се увеличава. Тези резултати се дължат на добрата комбинация на теория с много практика. Практическото обучение по предприемачеството във висшето образование стимулира създаването на високотехнологични предприятия, които подпомагат развитието на стопанските екосистеми и партньорството между публичния и частния сектор. Резултатите са вече на лице, макар и в много малък мащаб. В България около 10% от завършилите курсовете по предприемачество продължават да развият свой собствен бизнес, а 1% от тях успяват да развият компанията си и на чуждите пазари.

Литература

1. Петър Ганев, Производителят на възможности, Или защо общественият образ на предприемача в България е толкова противоречив, Капитал 23 февруари - 1 март 2013 г., стр. 22-23, <http://ime.bg/bg/projects/entrepreneur/>
2. Educating Entrepreneurship Educators, EU Project Coneeect, Grant Agreement Number EE-65, Entrepreneurship 2020 Action plan under the Enterprise and Industry Directorate-General of the European Commission (2013-2015) <http://www.coneeect.eu/>
3. Efremova, E., I. Milosheva, K. Haralampiev, P. Ruskov. Junior Achievement Student Company Competitions Analysis. Научна конференция с международно участие „Авангардни научни инструменти в управлението“, Равда, 2011.
4. Entrepreneurship curricula, Babson, <http://www.babson.edu/Academics/divisions/entrepreneurship/curriculum/Pages/home.aspx>
5. Entrepreneurship Education at School in Europe National Strategies, Curricula and Learning Outcomes, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, ISBN 978-92-9201-252-6, doi:10.2797/80384, 2012, 2012. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/135EN.pdf
6. EU, Effects and impact of entrepreneurship programmes in higher education, European Commission, DG Enterprise and Industry, 2012, <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/education-training-entrepreneurship/>

7. .IBM SmartCamp, <http://ibmsmartcamp.com/>
8. Entrepreneurship in American Higher Education, A Report from the Kauffman Panel on Entrepreneurship Curriculum in Higher Education, 2007, http://www.kauffman.org/uploadedfiles/entrep_high_ed_report.pdf
9. Intel Entrepreneurship Curriculum <http://www.intel.com/education/highered/entrepreneur/curriculum.htm>
10. Intel, Creating an Entrepreneurial Culture, <http://www.intel.com/content/www/us/en/education/university/creating-an-entrepreneurial-culture.html>
11. JA-YE Europe, Graduate Programme, http://ja-yecoreprogrammes.org/graduate_programme/
12. JA-YE Europe, Graduate Programme, http://ja-yecoreprogrammes.org/graduate_programme/2011.
13. JA-YE, JA-YE Europe UK Student Company Manual, 2003.
14. Jeffrey Dyer, Hal Gregersen, and Clayton Christensen, The Innovator's DNA: Mastering the Five Skills of Disruptive Innovators, Harvard Business Review Press, 2011.
15. Johansen V., Experiences from participation in JA-YE Company Programmes, ENRI-report no. 10/2007, ISBN no.: 978-82-7356-612-6.
16. K Boyanov, P Ruskov, Medical Informatics Education: Challenges and opportunities for Medical Universities in Bulgaria, *Hayka*, 2/2012, vol. XXII (in Bulgarian) <http://www.bv-bg.eu/nmnb/nauka/2-2012.pdf#page=42>.
17. KAUFFMAN Thoughtbook 2009, <http://www.kauffman.org/uploadedFiles/GreenTBook09.pdf>
18. Lean Startup Machine Curriculum, <http://learni.st/users/trevor.owens/boards/2078-lean-startup-machine-curriculum>
19. Microsoft Unlimited Potential Technology Curriculum, <http://www.microsoft.com/About/CorporateCitizenship/US/CommunityInvestment/CommunityTechSkills/UPCurriculumDownloads.aspx>
20. Milosheva, I., E. Efreмова, K. Haralampiev, P. Ruskov. Junior Achievement Entrepreneurship Student Companies Predictive Models Analysis. Юбилейна научна конференция „Перспективи и предизвикателства през обучението по бизнес администрация“, УНСС, София, 2011.
21. MIT Entrepreneurship Education Curriculum Tool, <http://entrepreneurship.mit.edu/curriculum/entrepreneurship-education-curriculum-tool>
22. MSTC Program <http://www.mcombs.utexas.edu/MSTC/Program-Information/Curriculum.aspx>
23. Petko Ruskov, Milena Stoycheva, Caroline Jenner, JA-YE Graduate Student Company Strategy, International Conference for Entrepreneurship, Innovation and Regional Development (ICEIRD 2011), 5-7 May, Ohrid, Macedonia, pp. 1009-1016.
24. Ruskov P., Harris M., Todorova Y., Strategic Model for Master of Science program "Innovation and Technology Entrepreneurship", 3rd Balkan Conference in Informatics (BCI'2007), 27-29 September 2007, Sofia, Bulgaria, ISBN:978-954-9526-41-7, vol.1, pp. 501-512.

25. Ruskov P., Stoycheva M., Todorova Y., Pattern for Graduate Student Company Life Cycle, 14th European Conference on Pattern Languages of Programs, July 8-12, 2009, Bavaria, Germany, D 5-1 –D5-12.
26. Ruskov, P., K. Haralampiev, I. Milosheva, E. Efremova. Practical Educational Challenges with Business Analytics. Юбилейна научна конференция „Статистика, информационни технологии и комуникации“, София, 2011.
27. Stoycheva M., Ruskov P., (2008) Entrepreneurship Education in Engineering and Scientific Faculties, Proceedings of the International Conference for Entrepreneurship, Innovation and Regional Development ICEIRD 2008, Skopje&Ohrid, Macedonia 8-12 may 2008, pp. 605-610, ISBN 978-9989-2636-4-4.
28. The Cisco Entrepreneur Institute, <http://ciscoinstitute.net/index.php?page=283809>
29. The Lester Center for Entrepreneurship programs UC Berkeley <http://entrepreneurship.berkeley.edu/resources/startup.html>
30. Thomas L. Friedman, Come the Revolution, New York Times, May 15, 2012 <http://www.nytimes.com/2012/05/16/opinion/friedman-come-the-revolution.html>
31. UC Berkeley, Courses in Entrepreneurship, <http://entrepreneurship.berkeley.edu/students/courses.html>.
32. Джуниър Ачийвмънт България, Учебна компания за студенти, http://bulgaria.ja.sycso.no/pls/apex31mb/f?p=17000:1003:2750378109393022:::1003:P1003_HID_ID:7078

JA ENTREPRENEURSHIP (START-UP) ACADEMIC PROGRAM CURRICULUM

Milena Stoycheva¹, Elica Efremova², Petko Ruskov²,

¹Junior Achievement, Bulgaria, milena@jabulgaria.org

²Sofia University “St. Kliment Ohridski”, petkor@fmi.uni-sofia.bg, elica@jabulgaria.org

Abstract: *The paper presents authors experience, learned lessons in the field of University Student Company education from years of experience at master's degree level. It presents and analyses information about the status and good practices in the Entrepreneurship Programmes Curriculum and how some countries in Europe implement it and what their best practices are. The application of Junior Achievement – Young Enterprise entrepreneurial education curriculum and practice has been developed in the creation of student's entrepreneurial mindset and competences. The goal of the paper is also to share and discuss the latest findings and future creative curriculum about practical entrepreneurial education.*

Key words: *curriculum, Student Company, strategies, practical entrepreneurial education.*